

Nyugat · / · 1933 · / · 1933. 3. szám**vitéz BAJCSY-ZSILINSZKY ENDRE: ROKONOK****Móricz Zsigmond új regénye - Athenaeum**

Szabad-e, «illik-»e a mai nem is osztályokra, hanem kisebb-nagyobb életkörökre, életfunkciókra, érdekszövetségekre és embertípusokra mesterkéltten és tűzöttan széttagolt korban valakinek kívülről beleszólnia, még szerény bírálat formájában is, az irodalom dolgaiba? Maradjon csak a homo politicus a maga kietlen vásárterén és hagyja békén a homo aesteticus böcklini szépség-szigetét - mondhatják a céhbeli.

Csakogy én valójában nem hiszek ezekben az annyira divatos különböző «homo»-kban. Ha mégis vannak, ha a homo aesteticus finnyásan lerázza magáról a port, amit az ízetlen és velőtlen homo moralis ver s duzzogva vonul el magaépítette «elefántcsonttornyába», a homo oeconomicus ugyanakkor csökönyösen vitatja, hogy a világon nincs is más kérdés, mint gazdasági kérdés, mialatt a homo politicus az ú. n. réalpolitika bástyái mögül puskáz azokra, akik a politikát még ma sem hajlandók egyszerűen kortesmasterséggé alacsonyítani s a magasabb szellemi élet és kultúra légköréből végképpen száműzni: mindez legfeljebb egy fonák, tengelyéből kifordult és anarchiába fullasztott társadalom beteg jelensége, nem maga az élet a szó felsőbb értelmében.

Az egyén és a közösség, a szabadság és a magasabb társadalmi szervezetekbe való beleilleszkedés, szépség és jószág nem annyira külön világok, mint ahogy sokan hirdetik és sokszor lelki adottságból, sokszor csak kényelemből vallják. A magyar szellemi hagyományok irodalmiak és régebbi mások - nem is kedveznek a művészet, politika, gazdaság s minden szellemi alkotás és funkció e leszűkítésének, merev körülárkolásának.

A kór pedig egy új - mondhatnám franciás - racionalizmusba készül fordulni, másrészt a differenciálódás túlságaival és nagy betegségeivel szemben valami új integrálódás és nagy szintézisek világa felé. Ez a ritmusa megvan az emberi történelemnek, de azért magát a Szellemet nem kell éppen együtt féltünk a magunk kis életével és munkácskájával.

Móricz Zsigmond a kor hiányosságaival és betegségeivel szemben az örök magyarság szellemi egyéniségét, ősrömlhatatlanságát, sűrű egészségét, minden germános - most bukó és tűnő - szakemberes és mesteremberes egyoldalúságtól, minden szellemi céhszerűségtől mentes sokrétűségét, bővérűségét s ösztönös teljességre törekvését sugározza: ezért időfelett való az ő magyarsága, divatokon és szellemi áramlatokon felül álló. Másfelől - még ha Gömbös Gyula ki is doboltatta hivatalos tekintéllyel a magyar reneszansz megindulását - mégis van valami a levegőben valóban újjászületést esengő vágyakból, kényszerekből és komoly lehetőségekből is. Ilyen sorsot fordító időkben pedig a mesterségesen szétválasztott életkörök és funkciók keresni kezdik egymást, hogy ismét összezáruljanak, a homo aesteticus kezd mégis megbékélni a homo moralissal, de a homo moralis is kezd belátni, hogy az erkölcsi ráolvasás magában batkát sem ér, sőt a gazdasági emberek is - J. M. Keynes, Sombart és éppen a legkülönbek - lassan ráébrednek arra, hogy a mai rettenetes gazdasági és mindenfajta válság számumja elsorvasztotta a politikától s embertől elkülönült gazdaságtudományt és még talán a mi jeles «réalpolitikuskaink» is belátják előbb-utóbb, hogy politika, gondolatatlanság és műveletlenség mégsem annyira egy, mint ahogy képzelték. Éppen ezekből az okokból annyira

üde, fiatal és egyre korszerűbb a Móricz Zsigmond művészete.

Szeretni pedig azért szeretem Móricz Zsigmondot, mert ő mutatta meg a mi népünket - lelki-testi mivoltában - legigazabban, azt a magyarságot is, amely valaha - jól-rosszul - történelmet csinált, még inkább azt a magyarságot, amely kívülrekedt az emberhez méltó életen, de rendelkezik nagy belső hivatottsággal, hogy valaha minden eddiginél külön és teljesebb magyar történelmet csináljon. Nagy része van Móricz Zsigmondnak abban, hogy mi fiatalabbak, akik végkép elundorodtunk a 67-es világ avult és hazug, díszmagyaros és szavaló műhazafiságától, megtaláltuk az utat egy új nacionalizmus felé, amely a nemzet fogalmát már a magyar népre készül újjászabni. Az ő biztoskezü, röntgenszemű, csodálatos emberteremtő és életábrázoló művészete - benne finom szociográfiája - forró élmény és tisztán hangzó útjelzés mindazoknak, akik becsületesen és bátran keresik a nagy Logosz-t az Európába ágyazott kicsi magyar világban.

Móricz Zsigmond új regénye, a Rokonok, mind e kérdést és mind e feleletet újból átélette velem.

Eleven, mozgalmas, drámai feszültséggel teli ez a regénye is, és sötét, tragikus keresztmetszete egy nagy magyar alföldi város életének. De e város köré - hogy, hogy nem - odarajzolódik jórészt kimondatlanul is az egész magyar élet biztos vonalú vázlata. Móricz bevilágítja ezt a várost - Zsarátnokot - az élete gyökeréig, de minden pillanatban és mindenütt ott érezzük e kiragadott életrészleten túl az egész fájdalmas és torz csonkamagyar világot lélekezni és vonaglani. S mikor az író lepergeti előttünk drámai ütemben a szegény jobbra termett és jobbat akaró fiatal városi főügyész Kopjáss István rövid közéletti pályafutását váratlan megválasztásától bukásáig, minduntalan éreznünk kell, hogy e sorsokat felsőbb hatalmak intézik s a zsarátnoki hazugságok, panamák, összeesküvések és karrierök boszorkányos rokoni csomózása és szövődése végső fokon nem is a gyökerében racionalista hajlamú, magyar ésszel nagyon is megfogható, zsarátnoki hivatalokban és lakásokban intéződik, hanem e sorsok pályáját előre és régen megszabták az egész magyar élet nagy belső betegségei. Ott reszket e regény minden alakján Móricz halhatatlan és olthatatlan szerelme a magyarság iránt és féltő aggodalma, befelé-sírása érte; s ez a szerelem nem engedi, hogy végképpen eltorzuljanak e bűnbe és szennybe süllyedt magyar világ legbűnösebb alakjai is. Szerető kézzel simít a vén gazember polgármester vonásain, mikor pompás és finom magyar eszét megcsillogtatja, amely bizonytalán külön dolgokat is meg tudott volna oldani, mint a zsarátnoki rokoni bűnszövetkezet megszerkesztése, fenntartása, időnkénti kiegészítése és irányítása. Meglátja az örök és elpusztíthatatlan magyar idegerőnek, egészségnek, az édes magyar derűnek és szépségnek fészkeit is, de megmutatja, hogy valami rettentő ragadozó hogyan fosztja ki azokat, mielőtt lakóik szárnyukra kelhetnének. Szépség, jóság, hűség, erő, hősi elhatározás ott szunnyad és ébredne e fészkekben, de mielőtt napvilágra születhetnének, mielőtt feltörhetnék belülről tojáshéjukat, már itt a ragadozó végzet.

De ez a végzet a Rokonokban, mikor Móricz majd minden regényében, nem valami misztikus, emberi ésszel felfoghatatlan törvények szerint cselekvő lény, istenség, mint a görög tragédiákban, racionalista hajlamú, magyar ésszel nagyon is megfogható, fonák, beteg, emberpusztító és jellemsorvasztó elrendezettsége a magyar életnek. Ezért nem is hagynak a Móricz Zsigmond sorsdrámái nyugvást az olvasóban. Érezteti az író, hogy mind ennek így

kellett ugyan történnie az adott viszonyok között, de érezteti azt is, hogy ezek az adott viszonyok nem természetesek, nem észszerűek, hogy ezeket a viszonyokat meg lehetne változtatni, meg is kellene változtatni. S az események sodrában érzéseket, szenvedelmeket, gondolatokat támaszt, melyek mint távoli kísérőzene rezdülnek meg az olvasó lelkében és hol súgják, hol zengik a módot is, mellyel mind e szörnyű és értelmetlen halált és pusztulást életre és boldogságra lehetne váltani. A valóságos és műrokonoknak az a félévszázadokon át gondosan szőtt érdekszövetsége, mely Zsarátnok életét fojtogatja és fosztogatja a nagy alföldi város lakosságát, csupán kontraszelekciós mellékterméke az oligarchiákra épített magyar társadalmi élet belső életrendjének, mely ellen az állandó lázongás állapotában van minden magasabb emberi érzés és hivatás; de mind ez érzések és hivatások és elhatározások és hősi nekibuzdulások és lázadások elszigeteltségükben gyöngék, megronthatók, leszerelhetők, leigázhatók, aránylag könnyűszerrel. Kopjáss főügyész alapján tiszta egyéniségét még csak éppen hogy kikezdi a rontás, máris alulkerül, lázadását csirájában fojtja a felsőbbbségesen erős, szervezett és gyakorlott ellenfél a hős gyöngeségébe és társtalanságába.

De a hős elfojtott lázadása tovább rezeg az olvasó idegeiben belenyugvás helyett. Éppen ezért nem is veri le az embert Móricz írása, hanem inkább fölindítja és föltüzeli. Legsötétebb életképei sem vigasztalanok, feketeségük mögött mindig ott érződik a derengés csilláma. Nem a változhatatlanság temetőkertjébe kalauzolják az olvasót, hanem az életküzdelem csataterére.

A Sáraranyban azt mondja az író: ide nézzetek, ezt a remek magyar paraszt Toldi Miklóst, ezt a nagy, hősi életre, teremő munkársa szabott Turi Danit sárbafojtotta a förtelmes, szűkre szabott, irigy magyar sors: ne engedjétek, hogy minden Turi Danikkal ez történjék, tegyetek róla, ha Istent ismertek! És a Rokonok írója ezt mondja: ime e derék, dúvadirtásra gyürkőzött vadász Kopjáss főügyész csúfosan elbukott, pedig egy szép és tiszta asszony hősiezen hordozta fegyvereit: mindig így kell ennek lennie? Nem kár ezért a férfiért és ezért az asszonyért és a többiekért is, még a gazokért is, hiszen azokon is ott a magyar szín, eredetiség, szépség, nem kár az öreg polgármester finom ezüst fejéért, a rokotalansága miatt örök raszolgaságra ítélt eszes és tiszta erdélyi menekült tisztviselőért, a szép és bűnös Magdalénáért, aki egy kicsit más világban talán éppen olyan tiszta és jó maradt volna, mint a rokon Szentkálnay Lina, a főhős felesége, nem kár még a főgézenguzért is, Kardics bácsiért, akinek üzleti esze jobb dolgot is teremthetett volna, mint a Sertéstenyésztő förtelmes panama-vállalkozását, nem csupa rossz útra tévedt elevenség és életrevalóság Berczi bácsi és Kati néni s az az egész csodálatosan gazdag sorozata a magyar alakoknak, akik ott élnek a Móricz Zsigmond műveiben mindig igazan, mindig elevenen, mindig újan, soha nem ismételve magukat és egymást?

S harag, fölháborodás, lázadás ekként végül is e rengeteg magyar emberéletből és embersorsból áradó nagy imádatos szeretettel és részvétellel vegyül el az olvasó lelkében, a megmentésére és fölemeltetésére váró szép, szenvedő magyarság iránt.

*

Móricz Zsigmond

Rokonok

MVGYOSZ hangoskönyvek

<http://mektukor.oszk.hu/03300/03307/index.phtml>